

CZU: [343.159+343.2/.7](478)

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4011975>

LEGEA PENALĂ SUBSTANȚIALĂ A REPUBLICII MOLDOVA NECESITĂ O REVIZUIRE URGENTĂ: CAZUL ERORII ÎN DREPTUL PENAL

Roman EREMCIUC

Procuratura mun. Chișinău

În acest articol nu doar sunt aduse critici legii penale a Republicii Moldova, ci, mai mult, am încercat să explorăm unele concepte legislative și doctrinare cărora până în prezent li s-a acordat o atenție superficială și insuficientă. Ținând cont de faptul că doctrina juridico-penală autohtonă a evitat tacit problemele erorii și incertitudinii, iar aspecte de asimetrie și simetrie juridică nu au fost pe deplin explorate printr-o analiză tradițională, am decis să studiem în profunzime diferite aspecte ale vinovăției legate de eroarea în dreptul penal.

În opinia noastră, legiuitorul sau instanța de judecată trebuie să specifice cu mare grijă tipurile erorilor, fie de fapt, fie de drept, care sunt generatoare de răspundere penală în fiecare caz separat.

Cuvinte-cheie: *eroare de fapt, eroare de drept/de normă, eroare relevantă, eroare irelevantă, vinovăție, efecte juridice ale cunoașterii eronate, intenție indirectă, sineîncredere exagerată, neglijență.*

THE MAIN CRIMINAL LAW OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA NEEDS AN URGENT REVISING: THE CASE OF MISTAKE IN CRIMINAL LAW

This scientific article does not simply criticize the existing Criminal Law of the Republic of Moldova. More importantly, it explores and connects Criminal Law concepts and doctrines that have heretofore received relatively superficial, and disconnected, attention. Although the Criminal Law literature hardly has neglected the topics of mistake and doubt, it has neither fully explored their symmetries and asymmetries, which, unlike traditional analysis, permits us to dig deeply into different levels of culpability. In our opinion, a legislature or court might carefully specify which types of mistakes and ignorance are relevant to criminal liability for every separate crime.

Keywords: *mistake in fact, ignorance of law, relevant mistake, irrelevant mistake, culpability, legal effects of mistaken belief, oblique intention, criminal recklessness, criminal negligence.*

Introducere

Actualitatea temei propuse spre investigație se argumentează prin faptul că, spre deosebire de legea penală a Republicii Moldova, legea penală română conține în Partea generală o normă juridico-penală de sine stătătoare (art.30 CP Rom.) care prevede în mod expres *eroarea de drept* și *eroarea de fapt*. Însă, aceeași concluzie nu poate fi desprinsă din conținutul legii penale a Republicii Moldova, deoarece Partea generală a Codului penal operează doar cu prevederi generale consfințite în art.17 (*Infrațiunea săvârșită cu intenție*), în art.18 (*Infrațiunea săvârșită din imprudență*), în art.19 (*Infrațiunea săvârșită cu două forme de vinovăție*) și în art.20 (*Fapta săvârșită fără vinovăție (cazul fortuit)*). Deci, deducem logic trei ipostaze în care se poate afla făptuitorul: în cazul comiterii faptei infracționale făptuitorul, aflându-se sub imperiul erorii, poate fi supus răspunderii penale pentru o infracțiune săvârșită cu intenție (1) ori din imprudență (2), ori poate fi eliberat de la răspundere penală pentru fapta săvârșită fără vinovăție (cazul fortuit) (3). Luând în considerare că aspectele juridico-penale ale erorii sunt extrem de importante, diversificate și complicate, iar practica judiciară de aplicare a legii penale urmează a fi uniformă, conceptul erorii nu poate fi abandonat de legiuitorul moldav, fiind lăsat doar pe seama doctrinei juridico-penale, iar cadrul normativ penal urmează a fi urgent revizuit și completat.

Prezenta lucrare aduce o perspectivă nouă în planul interpretării și aplicării unor norme din Codul penal al Republicii Moldova ce reglementează eroarea în dreptul penal substanțial, folosind în calitate de exemplu demn de urmat legea penală a României.

Etapele acestui demers sunt următoarele: investigarea doctrinei contemporane în materia erorii de drept și de fapt; trecerea în revistă a dispozițiilor legale penale ce reglementează eroarea, precum și stabilirea semnificației lor pentru instituțiile de drept penal; stabilirea unor reguli generale ale răspunderii penale rezultate din interferența celor două categorii de erori – imputabile (relevante) și neimputabile (irelevante); în final, argumentarea necesității revizuirii legii penale a Republicii Moldova în sensul completării acesteia cu o normă juridico-penală care ar reglementa în mod de sine stătător instituția erorii în dreptul penal.

Prin urmare, **scopul** cercetării noastre constă în elaborarea conceptului științifico-practic al erorii în teoria dreptului penal, precum și în legea penală a Republicii Moldova, în accepțiunea aspectelor *de lege lata* și *de lege ferenda*. Pentru a atinge scopul nominalizat vom apela la legea penală a României, precum și la doctrina contemporană română.

Rezultate și discuții

Analizând Codul penal al României reținem că, potrivit dispoziției de la **alin.(1) art.30 CP Rom.**, nu constituie infracțiune fapta prevăzută de legea penală săvârșită de persoana care, în momentul comiterii acesteia, nu cunoștea existența unei stări, situații ori împrejurări de care depinde caracterul penal al faptei.

În acest context, autorul român E.-G. Simionescu definește **eroarea** ca fiind *necunoașterea sau cunoașterea greșită, de către cel care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală, fie a unei stări, fie a unui element circumstanțial de agravare, fie a unei dispoziții legale nepenale sau a caracterului ilicit al unei fapte* [1, p.37]. *Reprezentarea greșită a realității* din momentul săvârșirii faptei are influență asupra vinovăției făptuitorului, putând chiar s-o înlătura. În cazul erorii de fapt, făptuitorul are capacitatea fizică normală, dar voința și conștiința lui s-au format pe date greșite ale realității săvârșind o faptă prevăzută de legea penală [Ibidem, p.38].

Autorii Fl.Strețeanu și R.Moroșanu opinează: „Atunci când imaginea pe care subiectul și-a format-o despre un anumit element nu corespunde realității, ne aflăm în prezența unei erori” [2, p.83]. În opinia autorului S.Murariu, „eroarea este un fenomen absolut natural care pur și simplu se petrece, independent de voința noastră. În lucrările de psihologie s-a arătat că eroarea poate avea cauze multiple: erori de raționament, erori de senzație, erori de percepție etc. Procesul de cunoaștere prin care se evită sau se încearcă evitarea erorii ține de gradul de cultură, de experiență de viață acumulată, sau chiar de însuși individul prin capacitățile cu care a fost înzestrat” [3]. În acest perimetru de doctrină ne solidarizăm cu autorul S.Murariu care consideră că eroarea de drept penal ar putea fi definită nu doar ca necunoașterea unei norme de drept penal, ci ca interpretare greșită a acesteia. Autorul precizat își concretizează teza printr-un exemplu: „făptuitorul comite o infracțiune, acesta nu a înțeles că aceasta este interzisă de legea penală, ci a considerat că fapta este permisă” [3].

Pe cale de consecință, luând în considerare ipoteza conform căreia eroarea de fapt afectează elementul intelectual al infracțiunii, evidențiem că este necesar ca subiectul să fie responsabil, adică să aibă capacitatea de a-și reprezenta semnificația actelor sale. În acest context, autorul român E.-G. Simionescu concretizează următoarele: „Deoarece autorul se înșeală în privința unei împrejurări indicate în conținutul infracțiunii, eroarea afectează unul dintre elementele intenției, elementul intelectual. În absența acestuia nu se mai poate vorbi despre o intenție, astfel că este exclusă răspunderea pentru o faptă intenționată” [1, p.38].

Dacă e să analizăm prevederile de la **alin.(2) art.30 CP Rom.**, constatăm că *dispozițiile alin.(1) se aplică și faptelor săvârșite din culpă pe care legea penală le pedepsește, numai dacă necunoașterea stării, situației ori împrejurării respective nu este ea însăși rezultatul culpei*. În cazul unei erori de fapt de acest gen asupra elementelor constitutive ale infracțiunii acționează din imprudență (în varianta română – culpă – n.a.), iar nu cu intenție, deoarece eroarea de fapt în care se află făptuitorul se obiectivează în necunoașterea unei stări de care depinde caracterul penal al faptei. Prin urmare, răspunderea penală a făptuitorului poate fi angajată doar dacă fapta ar fi fost incriminată și atunci când este comisă din imprudență. Într-adevăr, norma cu privire la eroarea de fapt nu poate fi aplicată în cazul în care ea se datorează neatenției, lipsei de chibzuință, cum ar fi, spre exemplu, în cazul malpraxisului medical, la care ne vom referi în cadrul acestui articol.

O prevedere specială se conține și în **alin.(3) art.30 CP Rom.**, conform căreia nu constituie circumstanță agravantă sau element circumstanțial agravant starea, situația ori împrejurarea pe care infractorul nu a cunoscut-o în momentul săvârșirii infracțiunii. Pe cale de consecință, de legiuitorul român este expres prevăzut postulatul teoretic, devenit deja axiomă pentru justițiabili din Republica Moldova, conform căruia necunoașterea statutului special al victimei infracțiunii (femeie gravidă, victimă minoră etc.) ori necunoașterea altor circumstanțe agravante cerute de lege nu permite aplicarea agravantei care prevede expres această stare sau statut special.

Din reglementarea legală analizată se observă că eroarea poate privi: a) o stare, o situație, o împrejurare de fapt de care depinde caracterul imputabil al faptei, caz în care fapta nu este infracțiune (**alin.(1)-(2) art.30 CP Rom.**); b) o circumstanță agravantă a infracțiunii, situație în care este înlăturată această circumstanță, fapta rămânând infracțiune în varianta tip (**alin.(3) art.30 CP Rom.**). Pentru a fi în prezența unei erori, în

conformitate cu legea penală română, sunt necesare 3 elemente, și anume: 1) săvârșirea unei fapte penale; 2) făptuitorul, în momentul săvârșirii faptei penale, sa nu fi cunoscut anumite stări, situații sau împrejurări, pe tot parcursul desfășurării acțiunii; 3) stările, situațiile și împrejurările care nu au fost cunoscute să aibă legătura cu caracterul penal al faptei. Starea, situația sau împrejurarea pot să reprezinte un element constitutiv în conținutul infracțiunii ori o circumstanță a acesteia.

Specificăm că termenii atribuiți erorii nu au fost definiți de legiuitorul român, astfel că se menține valabilă definirea dată de doctrina română termenilor *stare*, *situație* sau *împrejurare* [1, p.38-39]. Astfel, prin *stare* se înțelege felul sau modul în care se prezintă *o persoană* (starea civilă, pregătirea intelectuală, starea de minoritate, starea de sănătate etc.) sau *un bun* (valoarea economică, starea de uzură etc.) ori *o instituție* (utilizarea tehnică, sarcinile ce-i revin etc.); prin *situație* se desemnează poziția bunului (aparține patrimoniului, bun ce provine din săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală etc.) sau persoanei în cadrul relațiilor sociale (cetățean al unui stat sau cetățean străin, persoană căsătorită, rudă apropiată, funcționar public etc.) – trăsătură esențială pentru existența infracțiunii. În același timp, *împrejurarea* desemnează o circumstanță în care are loc săvârșirea faptei (în timpul nopții, pe timp de război, în timpul unei calamități, fără autorizare, în loc public etc.).

Analizând atent atât denumirea articolului art.30 CP Rom., precum și conținutul acestuia, evidențiem că Codul penal al României alege să reglementeze eroarea, nu însă eroarea de fapt, abandonând distincția clasică doctrinară între eroarea de fapt și eroarea de drept. După cum susțin autorii români Fl.Strețeanu și R.Moroșanu, principala modificare adusă de Cod penal român în vigoare în materia erorii privește *renunțarea la distincția clasică între eroarea de fapt și eroarea de drept, în favoarea clasificării moderne a formelor erorii în eroare asupra elementelor constitutive și eroare asupra caracterului ilicit al faptei* [2, p.83-84]. Cu toate acestea, conform doctrinei române moderne, pentru a avea efectul de înlăturare a caracterului ilicit al faptei, eroarea trebuie să fie invincibilă [4, p.33].

Totuși, din punctul nostru de vedere, deși legiuitorul român a renunțat la folosirea termenilor „eroare de fapt” și „eroare de drept”, acceptând anumite substituenți lexicale, din cele observate în legea penală română sintetizăm că normele prevăzute la alineatele (1)-(3) art.30 CP Rom. sunt consacrate reglementării juridico-penale a *erorii de fapt*. Cu toate acestea, analiza atentă a prevederilor de la alin.(4)-(5) art.30 CP Rom. ne permite să constatăm că nici *eroarea de drept* nu a fost omisă de legiuitorul român, fiind reglementată în mod corespunzător. În acest context, autorii români Fl.Strețeanu și R.Moroșanu reiterează că eroarea asupra elementelor constitutive și eroarea asupra caracterului ilicit se pot înfățișa atât ca eroare de fapt, cât și ca eroare de drept, oferind și un exemplu relevant: în cazul unei legitime apărări, eroarea asupra caracterului ilicit constituie o eroare de fapt dacă autorul crede în mod eronat că se află în fața unui atac, respectiv o eroare de drept în măsura în care el crede că, potrivit legii, nu este necesară proporționalitatea între apărare și atac [2, p.84].

Continuând analiza doctrinei și legislației române observăm că, potrivit prevederilor de la **alin.(4) art.30 CP Rom.**, *prevederile alin.(1)–(3) se aplică în mod corespunzător și în cazul necunoașterii unei dispoziții legale extrapenale*. Însă, reieșind din conținutul prevederilor de la alin.(4), legea penală română reglementează eroarea de fapt și eroarea de drept extrapenală ca fiind asimilate erorii de fapt. Mai mult, în conformitate cu **alin.(5) art.30 CP Rom.**, *nu este imputabilă fapta prevăzută de legea penală săvârșită ca urmare a necunoașterii sau cunoașterii greșite a caracterului ilicit al acesteia din cauza unei împrejurări care nu putea fi în niciun fel evitată*. După cum corect se susține în Decizia Curții Constituționale a României nr.31 din 19 noiembrie 2015, dispozițiile alin.(5) art.30 din Codul penal român reglementează eroarea asupra normei penale ca eroare asupra caracterului *ilicit* sau *interzis* al faptei. În reglementarea erorii de drept penal, legiuitorul român s-a referit la necunoașterea sau cunoașterea caracterului *ilicit* al faptei și nu a folosit sintagma de caracter *penal* al faptei [1, p.37-38]. Rezultă că *săvârșirea faptei cunoscând caracterul ilicit (formă a ilicitului extrapenal) al acesteia, dar nu și caracterul penal al faptei, nu va conduce la reținerea erorii de drept penal*. Potrivit concepției actuale, eroarea asupra caracterului ilicit nu afectează elementul subiectiv al conținutului constitutiv (vinovăția), ci își produce efectele în planul imputabilității [1, p.42]. Va răspunde penal făptuitorul care a crezut că fapta sa este doar o contravenție, iar în realitate aceasta era incriminată. În acest caz făptuitorul a cunoscut doar caracterul ilicit extrapenal, nu și caracterul penal al acesteia. Pentru ca fapta prevăzută de legea penală să nu-i fie imputabilă persoanei care a săvârșit-o, aceasta trebuie să se abțină de la orice conduită ilicită. Numai în mod excepțional este admisă cauza de neimputabilitate a erorii de drept

penal în ipoteza în care făptuitorul nu a cunoscut caracterul ilicit (penal ori extrapenal) al faptei sale din cauza unei împrejurări care nu putea fi evitată (*eroare invincibilă*) [5, p.209].

În concepția Codului penal român în vigoare, *eroarea invincibilă asupra normei penale constituie o cauză de neimputabilitate* [6]. Clarificăm în acest segment de cercetare că, pentru verificarea caracterului invincibil (*de neînving, incoercibil – n.a.*) al erorii, instanța de judecată urmează să verifice atât împrejurările *subiective* (legate de persoana făptuitorului, spre exemplu, studii generale, competențe profesionale, domeniul activității etc.), cât și cele *obiective* care l-ar fi putut induce sau menține în eroare (informațiile oferite, practica acceptată etc.).

Eroarea asupra elementelor constitutive are ca efect, în măsura în care este invincibilă, înlăturarea vinovăției din structura laturii subiective. Într-adevăr, întrucât autorul se înșală în privința unei împrejurări indicate în conținutul infracțiunii, eroarea afectează unul dintre elementele intenției – elementul intelectual. În absența acestuia nu se mai poate vorbi despre o intenție, astfel că este exclusă răspunderea pentru o faptă intenționată. Eroarea lasă, de regulă, să subziste răspunderea pentru o faptă din imprudență, în măsura în care această modalitate este incriminată [2, p.83-84]. Spre exemplu, dacă, din neatenție, un vânător trage asupra unei persoane, pe care o confundă cu un mistreț, eroarea sa exclude răspunderea pentru fapta intenționată (omor), dar făptuitorul va răspunde pentru *lipsirea de viață din imprudență*. Dacă însă eroarea ar fi fost invincibilă, cu alte cuvinte, dacă nu s-ar fi datorat vinovăției subiectului, ea ar fi exclus și răspunderea pentru fapta din imprudență.

În situația în care eroarea se atribuie unei circumstanțe agravante, aceasta nu se va reține în sarcina inculpatului. Spre exemplu, în cazul omorului calificat, săvârșit asupra unei femei gravide (lit.e) alin.(2) art.145 CP RM), dacă făptuitorul nu cunoaște starea de graviditate a victimei, răspunderea sa va fi antrenată pentru un omor simplu necalificat (alin.(1) art.145 CP RM), cu condiția că nu vor fi incidente alte semne agravante.

În opinia noastră, *eroarea de fapt* constituie o reprezentare denaturată a situației faptice de către făptuitor care, la momentul săvârșirii faptei infracționale, este determinată de necunoașterea sau cunoașterea greșită a unor date obiective. Subliniem că eroarea trebuie să existe pe tot parcursul infracțiunii.

În această ordine de idei, considerăm că eroarea de fapt urmează a fi delimitată de diferite stări de *incertitudine și nesiguranță, presupunere și bănuială* (în doctrina și practica judiciară română – „*îndoială*” [1, p.38]). A nu cunoaște ceva înseamnă a nu ști, adică a ignora ceva; a cunoaște ceva în mod greșit înseamnă a fi în eroare; prin urmare, eroarea nu este decât o ignoranță parțială, iar ignoranța apare a fi sursa primordială a erorii. Este unanim acceptat că nu există eroare în caz de „*îndoială*”, deoarece cel ce se află în *îndoială* nu are o reprezentare greșită a realității, ci își dă seama că nu este încă în măsură a cunoaște exact realitatea și ezită să săvârșească acea faptă [7].

Într-o speță (*Arhiva Înaltei Curți de Casație și Justiție a României, Secția penală, decizia nr.3033 din 11 mai 2006*) s-a susținut că *incidența prevederilor referitoare la eroarea de fapt este exclusă în caz de îndoială, de cunoaștere nesigură, deoarece în acest caz făptuitorul acceptă posibilitatea producerii rezultatului faptei și, deci, fapta este săvârșită cu intenție indirectă* [8]. Spre exemplu, eroarea provocată de conduita făptuitorului și nu de realitatea obiectivă, cum ar fi în cazul în care șoferul autovehiculului nu verifică conținutul coletelor pe care urmează să le transporte ulterior, nu poate fi considerată ca reprezentând eroare de fapt, întrucât aceasta ar fi putut fi exclusă la o examinare minuțioasă și prudentă a coletelor, iar cunoașterea incertă și nesigură putea fi depășită. În cazul descris făptuitorul acceptă posibilitatea reală de producere a faptei și, prin urmare, suntem în prezența intenției indirecte. Așadar, în speța analizată *fapta de a introduce, fără drept, în țară droguri, nu este săvârșită în condițiile erorii de fapt, dacă făptuitorul, exercitându-și funcția și având experiență în domeniul transportului internațional, a introdus în țară colete cu droguri primite spre transport fără a verifica conținutul acestora, întrucât cunoașterea nesigură a conținutului coletelor implică acceptarea de către făptuitor a posibilității de a primi spre transport și de a introduce în țară substanțe interzise, cum sunt drogurile* [8].

În această cauză instanța a reținut că *la data săvârșirii faptelor inculpații lucrau ca șoferi la o firmă de transport din Republica Moldova și efectuau, în mod regulat, curse de transport de colete și persoane pe ruta Spania – Republica Moldova și retur, firma având în Republica Moldova un punct de lucru unde un angajat primea colete de la diferite persoane pentru a le transporta în Spania, contra cost. Acest angajat, martorul T.V., verifica conținutul fiecărui colet pentru a nu conține substanțe sau obiecte interzise, după*

care nota într-un caiet numele destinatarului și încasa contravaloarea transportului coletului, iar coletele erau încărcate în microbuzul condus, pe rând, de cei doi inculpați, pentru a fi transportate în Spania [8].

La 2 martie 2005 inculpații au plecat către Spania, unde au predat coletele destinatarilor și au primit, de la diverse persoane, alte 128 de colete pentru a fi transportate în Republica Moldova. În Spania, inculpații nu au mai respectat aceleași reguli cu privire la verificarea coletelor, ci doar le-au cântărit, au încasat contravaloarea transportului și au trecut în caiet numele și numărul de telefon al destinatarilor. La 9 martie 2005 inculpații au ajuns la punctul de trecere a frontierei Nădlac, unde au declarat că nu transportă arme sau droguri și, ulterior, au ajuns la punctul de trecere a frontierei Albița, unde au declarat, de asemenea, că nu transportă arme sau droguri. La controlul autovehiculului s-a descoperit în cabină, între scaune, un colet în care se aflau 7 calupuri de culoare brun-cafenie, substanță ce a reacționat pozitiv la hașiș, iar sub banca din dreapta față încă 12 calupuri identice cu primele [8].

Inculpații au declarat că au primit pachetul ce conținea aceste calupuri în Spania, de la o persoană necunoscută, pentru a-l preda la Chișinău numitului D.P., persoană pe care nu o cunosc, iar inculpatul C.V. a declarat că toate cele 19 calupuri s-au aflat în coletul nr.64 și că a ascuns 12 calupuri, deoarece i-a fost frică în momentul când a auzit de la vameși că în primele calupuri se aflau droguri. Greutatea totală a celor 19 calupuri a fost de 4,936 kg, iar în urma analizei tehnico-științifice s-a constatat că substanța era rezină de cannabis, substanță înscrisă în tabelul anexă nr.III al Legii României nr.143/2000 [8].

Susținerea în sensul că inculpatul a săvârșit fapta în condițiile erorii de fapt nu este întemeiată. Pentru a fi incidentă această cauză de înlăturare a caracterului penal al faptei trebuie să existe eroare, iar nu îndoială, adică o cunoaștere nesigură, deoarece, în acest caz, săvârșirea faptei implică acceptarea de către făptuitor a rezultatului faptei sale, rezultat pe care el îl concepe ca posibil sau ca probabil. Or, în cauză, inculpatul cunoștea procedura ce se aplica în Republica Moldova la primirea coletelor, după cum – în virtutea funcției și experienței în transportul internațional de coletărie și persoane – cunoștea reglementările în materia armelor și drogurilor.

În condițiile neverificării conținutului coletelor, inculpatul a acceptat o cunoaștere nesigură, ceea ce a implicat acceptarea posibilității de a primi spre transport bunuri sau substanțe interzise, cu toate consecințele juridice ale acesteia.

Într-o altă speță (Arhiva Înaltei Curți de Casație și Justiție a României. Secția penală, decizia nr.47/A din 1 martie 2018), **îndoiala** nu echivalează cu eroarea asupra normei extrapenale, ci determină obligația subiectului de a nu acționa în condițiile unei cunoașteri incerte a normei extrapenale [9]. Astfel, în speța Înalta Curte de Casație și Justiție a invocat următoarele: „Având în vedere că eroarea ce poartă asupra dispozițiilor legale extrapenale constituie o cauză care înlătură vinovăția, întrucât se referă la o cunoaștere deformată pe care făptuitorul o are asupra realității, împrejurare care conduce la pierderea caracterului penal al faptei imputate, se constată că inculpatul A. a acționat în deplină cunoștință de cauză când a semnat contractul de vânzare-cumpărare, având reprezentarea clară că, prin faptele sale, cauzează un prejudiciu în patrimoniul părții civile Asociația G., realizând, totodată, un folos material necuvenit pentru cumpărători, aspect ce rezultă din circumstanțele care caracterizează activitatea infracțională desfășurată. Ca atare, se constată că activitatea inculpatului A. nu s-a limitat doar la simpla semnare a contractului de vânzare-cumpărare, ci s-a concretizat într-o serie de demersuri menite să înlănească înstrăinarea terenurilor care nu se aflau în circuitul civil, respectiv de la reducerea frauduloasă a numărului membrilor copositori în registrul special ținut de instanță, la stabilirea componenței consiliului director doar dintr-o singură persoană, până la obținerea unei hotărâri contrafăcute în integralitate cu scopul de a atesta în fals aprobarea vânzării suprafețelor de pășune de către membrii asociației, acțiuni care dovedesc dincolo de orice dubiu că acesta nu s-a aflat într-o eroare când s-a prezentat la biroul notarial pentru încheierea actului translativ de proprietate; mai mult, comportamentul său demonstrează că a prevăzut rezultatul faptei comise, pe care, de altfel, l-a urmărit să se producă.

Într-adevăr, pentru a opera cauza de neimputabilitate prevăzută în art.30 alin.(4) CP Rom. era obligatoriu ca inculpații D., C. și E. să fi avut la momentul semnării celor trei contracte de schimb o reprezentare greșită asupra realității, materializată în necunoașterea sau cunoașterea eronată a normelor juridice extrapenale care reglementau regimul juridic al pășunilor aflate în patrimoniul formelor asociative de proprietate. Însă, în cauză, probatoriul administrat dovedește că niciunul dintre cei trei inculpați nu s-a aflat într-o eroare cu privire la existența normei de drept extrapenale când a semnat actele juridice în numele și pe seama asociației, fiind lipsit de relevanță faptul că nu aveau pregătire juridică, în condițiile în care din

conduita adoptată anterior încheierii contractelor de schimb rezultă că au avut cunoștință de interdicția de înstrăinare prevăzută în legea extrapenală (art.28 alin.(6) și (7) din Legea nr.1/2000, cu modificările și completările ulterioare, care viza terenurile formelor asociative de proprietate). Mai mult, dacă inculpații ar fi avut cea mai mică îndoială cu privire la norma juridică extrapenală generată de lipsa sa de claritate și care ar fi putut conduce la o cunoaștere eronată a acesteia, împrejurare pe care au invocat-o în apărare, ar fi trebuit să nu semneze cele trei contracte de schimb, întrucât, implicit, erau conștienți că nu pot să-și reprezinte realitatea, în caz contrar, acționând cel puțin cu vinovăție în forma intenției indirecte, deoarece acceptau producerea unui rezultat socialmente periculos [9].

În concluzie, Înalta Curte de Casație și Justiție a reținut următoarele: „Inculpații D., C. și E. au comis infracțiunile de abuz în serviciu ce le-au fost imputate cu forma de vinovăție cerută de lege – intenție directă, întrucât, în exercitarea atribuțiilor specifice funcțiilor deținute ca atare, nu s-au aflat în eroare cu privire la norma juridică extrapenală invocată și, mai mult, nu au avut nici consimțământul părții civile de a acționa în acest sens, motiv pentru care nu se poate constata că a fost înlăturat caracterul penal al faptelor pentru care au fost condamnați de instanța de fond [9].

Rezumăm, deci, că o cunoaștere nesigură a rezultatului faptei, pe care făptuitorul îl concepe ca posibil sau probabil, nu poate avea loc în cazul erorii. Stările de incertitudine și nesiguranță, de presupunere și bănuială la făptuitor au loc în cazul infracțiunilor săvârșite din imprudență (sineîncredere exagerată sau neglijență).

În cazul unei erori generatoare de răspundere penală, în funcție de împrejurările cauzei, se vor aplica prevederi cu privire la intenție indirectă, sineîncredere exagerată sau neglijență. Astfel, la momentul săvârșirii faptei prejudiciabile pot fi operate următoarele „formule” ale atitudinii psihice la făptuitor:

- În cazul intenției indirecte, persoana conștientizează fapta prejudiciabilă, prevede posibilitatea reală de survenire a urmărilor prejudiciabile (elementul intelectual), admite în mod conștient survenirea urmărilor prejudiciabile sau manifestă indiferență față de acestea (elementul volitiv) (art.17 CP RM. Infracțiunea săvârșită cu intenție);
- În cazul sineîncrederii exagerate, persoana conștientizează fapta prejudiciabilă, prevede posibilitatea abstractă de survenire a urmărilor prejudiciabile (elementul intelectual), consideră în mod ușuratic că ele vor putea fi evitate (elementul volitiv) (art.18 CP RM. Infracțiunea săvârșită din imprudență).
- În cazul neglijenței, persoana nu conștientizează fapta prejudiciabilă, nu prevede posibilitatea survenirii urmărilor prejudiciabile (elementul intelectual lipsește), deși trebuia și putea să le prevadă (elementul volitiv) (art.18 CP RM. Infracțiunea săvârșită din imprudență).

Cu toate acestea, eroarea de fapt, exoneratoare de răspundere penală, poate avea loc doar în cazul în care persoana nu a conștientizat și nu a prevăzut rezultatul prejudiciabil și, din motive obiective, nu trebuia sau nu putea să le prevadă. În acest caz vor fi incidente prevederile de la art.20 CP RM (Fapta săvârșită fără vinovăție (cazul fortuit)).

În cadrul acestui perimetru de cercetare, o atenție deosebită urmează a fi acordată, în opinia noastră, aspectelor ce țin de analiza diferențiată a erorii și a neglijenței, precum și a efectelor acestora asupra răspunderii penale a făptuitorului – problemă care nu este încă explorată sistematic. În acest scop, vom purcede la examinarea detaliată a așa-numitei incapacități sau neglijențe profesionale care deseori se manifestă în necunoașterea unor evenimente sau procedee elementare de lucru, nechibzuință, neatenție, însă această necunoaștere, nepricepere și nechibzuință se datorează împrejurărilor subiective (cum ar fi în cazul malpraxisului medical – lipsa de cunoștințe fundamentale medicale în domeniu). În niciun caz neglijența nu va fi prezentă în conduita lucrătorului medical, dacă necunoașterea unor aspecte din domeniul profesional este determinată de anumite împrejurări obiective care nu țin de priceperile și competențele profesionale ale subiectului (spre exemplu, necunoașterea evoluției unei boli care încă nu este cunoscută științei și practicii medicale).

Autorii români O.E. Ciurcanu și D.Agop-Forna constată că eroarea medicală reprezintă un eșec imprevizibil al unui comportament medical normal, iar eroarea medicală subiectivă irelevantă reprezintă încălcarea unei obligații profesionale minime de atenție și prudență. Eroarea apare în ciuda bunei-credințe și a conștiințiozității medicului, se produce când medicul respectă regulile de comportament profesional sau când orice medic poate fi victima aceleiași capcane. Eșecul este un act profesional efectuat cu vinovăție și nu s-ar produce dacă medicul ar lucra competent și conștiincios. Eșecul este omologat în general cu greșeala; se produce dacă medicul nu știe ce are de făcut un alt medic rezonabil sau prudent [10, p.47-48].

Pe cale de consecință, putem concluziona următoarele: dacă făptuitorul acționează din grabă și neatenție, fără să cunoască existența unei stări, situații, împrejurări care constituie element al unei infracțiuni din

imprudență, eroarea nu mai conduce la înlăturarea caracterului penal al faptei, fiind imputabilă făptuitorului, care trebuia să acționeze mai diligent. *Incapacitatea sau neglijența profesională* nu pot fi considerate eroare.

În această ordine de idei ne vom adresa clasificării erorilor în dreptul penal. Deși ele sunt multiple, în funcție de diferite temeuri, în cadrul acestui articol științific ne vom opri doar la următoarele două categorii:

1. Clasificarea în funcție de obiect: *a) erorile de fapt*, care există atunci când necunoașterea sau cunoașterea greșită poartă asupra unor date ale realității (stări, situații, împrejurări etc.) și *b) erorile de drept sau de normă*, care constau în necunoașterea sau cunoașterea greșită a unor norme juridice. Efectele erorii de drept poartă asupra unei norme penale sau a unei norme extrapenale. Această clasificare este acceptată în dreptul penal preponderent în literatura de specialitate rusă a dreptului penal [11, p.159-161].
2. Clasificarea erorilor în funcție de relevanța închipurilor și concluziilor subiectului privind caracterul actului săvârșit de el (clasificarea doctrinară unanim acceptată în literatura penală occidentală din anii 1990-2000 până în prezent) [12, p.95-96; 13, p.487-488; 14, p.447-448; 15, p.359-360]. Cu titlu de exemplu, știința și practica medicală a asimilat această clasificare a erorilor medicale [16, p.220-221; 17, p.36-37]. Astfel, se disting *erorile relevante obiective* (engl. – *relevant mistake*) și *erorile irelevante subiective* (greșeli) (eng. – *irrelevant mistake*).

Spre exemplu, în activitatea medicală „*relevanța*” erorii se verifică printr-un test foarte simplu larg răspândit în dreptul penal din Occident, iar în medicina contemporană fiind numit *Testul Bolam* [18, p.7-8; 19; 20, p.7-11] (*standardul bunei practici medicale în specialitate*) care servește drept etalon de comparare. Testul Bolam a fost elaborat în baza examinării cauzei civile din Marea Britanie și reprezintă o regulă tipică care stabilește cel mai prompt standard de îngrijire rezonabilă în cazuri de neglijență profesională medicală. Testul Bolam stipulează: „*Dacă medicul respectă standardul de îngrijire medicală stabilit de către autoritatea responsabilă, atunci el nu se consideră neglijent*” [21]. Altfel spus, sunt instituite standarde ale îngrijirilor medicale care trebuie să corespundă cu opinia autorității responsabile (poziția unității medicale), chiar dacă această opinie nu corespunde altor opinii medicale existente în domeniul dat [22, p.28].

În acest context, în literatura de specialitate se arată că eroarea este una *relevantă* și, prin urmare, *obiectivă*, dacă orice altă persoană rezonabilă de pregătire medie ar percepe situația la fel și ar proceda analogic într-o împrejurare similară [*Ibidem*]. Pe cale de consecință, *eroarea irelevantă, subiectivă*, presupune că, în locul făptuitorului, o altă persoană rezonabilă de pregătire medie nu ar proceda analogic și nu ar provoca urmările prejudiciabile.

Diferențierea erorilor relevante de cele irelevante se fundamentează pe standardele de bună practică în activitatea medicală profesională, atât internaționale, cât și naționale, care se fundamentează pe prezumpția comportamentului relevant și obiectiv corect al lucrătorului medical. Acest principiu înseamnă că dacă urmarea prejudiciabilă (prejudicierea sănătății sau survenirea decesului) a devenit consecința unei conduite atente, relevante, conștiincioase, vigilente și corecte din partea lucrătorului medical, deși eronate, fapta nu va constitui caz de malpraxis medical, dacă un alt medic de aceeași pregătire, din aceeași specialitate ar proceda la fel. În acest caz suntem în prezența unei erori relevante obiective pe care ar comite-o un alt medic fiind în situație similară.

În opinia autorului român V.Iftenie, *greșeală medicală* poate fi definită ca *fapta medicului săvârșită fără intenție, în timpul (în legătură) cu exercitarea profesiei medicale, prin care se produce un prejudiciu pacientului pentru care medicul este răspunzător, deoarece, în aceleași condiții, un alt medic, cu aceeași pregătire profesională, nu l-ar fi generat* [23, p.63-64]. *Greșeala* presupune nerespectarea unor norme de comportament profesional, pe care un medic cu aceeași capacitate profesională, în aceleași condiții, le-ar fi respectat [22, p.29]. Astfel, greșeala medicală constituie încălcarea unei obligații profesionale minime de atenție și prudență.

Concluzii

În opinia noastră, *eroarea de fapt* constituie o reprezentare denaturată a situației faptice de către făptuitor care, la momentul săvârșirii faptei infracționale, este determinată de necunoașterea sau cunoașterea greșită a unor date obiective. Subliniem că eroarea trebuie să existe pe tot parcursul infracțiunii.

Clarificăm în acest segment de cercetare că, pentru verificarea caracterului relevant/invincibil (de neînvin, incoercibil) al erorii, instanța de judecată urmează să verifice atât împrejurările *subiective* (legate de persoana făptuitorului, spre exemplu: studii generale, competențe profesionale, domeniul activității etc.), cât și cele *obiective* care l-ar fi putut induce sau menține în eroare (informațiile oferite, practica acceptată etc.).

Rezumăm, deci, că o cunoaștere nesigură a rezultatului faptei, pe care făptuitorul îl concepe ca posibil sau probabil, nu poate avea loc în cazul erorii. Astfel, eroarea de fapt exoneratoare de răspundere penală poate avea loc doar în cazul în care persoana nu a conștientizat și nu a prevăzut rezultatul prejudiciabil și, din motive obiective, nu trebuia sau nu putea să le prevadă. În acest caz vor fi incidente prevederile de la art.20 CP RM (Fapta săvârșită fără vinovăție (cazul fortuit)).

Pe cale de consecință, putem concluziona următoarele: dacă făptuitorul acționează din grabă și neatenție, fără să cunoască existența unei stări, situații, împrejurări care constituie element al unei infracțiuni din imprudență, eroarea nu conduce la înlăturarea caracterului penal al faptei, fiind imputabilă făptuitorului, care trebuia să acționeze mai diligent. *Incapacitatea sau neglijența profesională* nu pot fi considerate eroare.

Reieșind din cele expuse, în scopul de a îmbunătăți legea penală a Republicii Moldova, propunem completarea Părții generale a Codului penal al Republicii Moldova cu două articole, după cum urmează:

Articolul 19¹. Eroarea

(1) *Constituie eroare necunoașterea sau cunoașterea greșită de către făptuitor la momentul săvârșirii faptei prevăzute de legea penală a unei stări, situații, împrejurări, a unei circumstanțe agravante, a unei dispoziții legale nepenale sau a caracterului ilicit al unei fapte.*

(2) *Constituie eroare relevantă obiectivă, dacă orice altă persoană rezonabilă de pregătire medie ar percepe situația la fel și ar proceda analogic într-o împrejurare similară;*

(3) *Constituie eroare irelevantă subiectivă, dacă o altă persoană rezonabilă de pregătire medie nu ar proceda analogic și nu ar provoca urmările prejudiciabile.*

Articolul 19². Efectele erorii

(1) *Nu constituie infracțiune fapta prevăzută de legea penală săvârșită de persoana care, la momentul săvârșirii faptei, nu prevedea existența unei stări, situații ori împrejurări de care depinde caracterul penal al faptei și, din motive obiective, nu trebuia sau nu putea să le prevadă.*

(2) *Constituie infracțiune intenționată necunoașterea sau cunoașterea greșită de către făptuitor la momentul săvârșirii faptei prevăzute de legea penală a unei stări, situații, împrejurări, a unei circumstanțe agravante, a unei dispoziții legale nepenale sau a caracterului ilicit al unei fapte, în cazul în care se admite în mod conștient urmarea prejudiciabilă sau se manifestă indiferență.*

(3) *Constituie infracțiune imprudentă necunoașterea sau cunoașterea greșită de către făptuitor la momentul săvârșirii faptei prevăzute de legea penală a unei stări, situații, împrejurări, a unei circumstanțe agravante, a unei dispoziții legale nepenale sau a caracterului ilicit al unei fapte, în cazul în care se încalcă obligația minimă de atenție și prudență.*

Referințe:

1. SIMIONESCU, E.-G. Eroarea din perspectiva dreptului penal. În: *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu. Seria Științe Juridice*, 2014, nr.2, p.37.
2. STRETEANU, FI., MOROȘANU, R. *Instituții și infracțiuni în Noul Cod penal: Manual pentru uzul formatorilor SNG*. București: Proiect finanțat de Uniunea Europeană. Facilitatea de tranziție FT 2007/19343.07.01.02.14, Școala națională de Grefieri, 2010, p.83.
3. MURARIU, S. *Eroarea de fapt și eroarea de drept în NCP. Privire comparativă*. Disponibil: <https://www.juridice.ro/298307/eroare-de-fapt-si-eroarea-de-drept-in-ncp-privire-comparativa.html> (Accesat: 28.06.2020).
4. UDROIU, M., CONSTANTINESCU, V. *Noul Cod penal. Codul penal anterior: prezentare comparativă, observații, ghid de aplicare, legea penală mai favorabilă*, București: Hamangiu 2014, p.33.
5. MITRACHE, C., MITRACHE, Cr. *Drept penal român. Partea generală: conform Noului Cod penal / Curs universitar*. București: Universul Juridic, 2014, p.209.
6. Decizia Curții Constituționale a României nr.31 din 19 noiembrie 2015 având ca obiect rezolvarea de principiu a unor chestiuni de drept în Dosarul nr.1.238/297/2013. Emitent: Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală. În: *Monitorul Oficial al României*, 2016, nr.19.
7. Codul penal adnotat. *Art.30. Eroarea*. Disponibil: <https://www.legal-land.ro/codul-penal-adnotat/art-30-eroarea/>
8. Arhiva Înaltei Curți de Casație și Justiție a României, Secția penală. Decizia nr.3033 din 11 mai 2006.
9. Arhiva Înaltei Curți de Casație și Justiție a României. Secția penală. Decizia nr.47/A din 1 martie 2018.
10. CIURCANU, O.E., AGOP-FORNA, D. Considerații medico-legale privind anestezia locoregională în medicina dentară: Referat general. În: *Romanian Journal of Medical and Dental Education*, 2016, vol.5, Issue 2, July, p.47-48.
11. *Российское уголовное право. Общая часть*: Учебник / Под редакцией акад. В.Н. Кудрявцева и проф. А.В. Наумова. Москва: Спарк, 1997, с.159-161.

12. GREENBERG, M. Explaining the Asymmetry between Mistakes of Law and Mistakes of Fact. In: *Jurisprudence*, 2015, vol.6(1), p.95-96.
13. KENNETH, W.S. Ignorance and Mistake of Criminal Law, Noncriminal Law, and Fact. In: *Ohio State Journal of Criminal Law*, 2012, vol.9, p.487-488.
14. KENNETH, W.S. Mistake and Impossibility, Law and Fact, and Culpability: A Speculative Essay. In: *Journal of Criminal Law and Criminology* (Northwestern University, School of Law, USA), 1990, vol.81, no.3, p.447-448.
15. STEPHEN, P. Garvey When Should a Mistake of Fact Excuse? In: *Texas Tech Law Review*, 2009, vol.42, p.359-360.
16. POMPONIU, D., VÎLCEANU, N. Erorile de medicație din perspectiva activității de farmacovigilență. În: *Practica farmaceutică*, 2013, vol.6, nr.4, p.220-227, p.220-221.
17. MIDRIGAN, V.-S. Conceptul, particularitățile, sistematizarea și diferențierea erorilor și greșelilor medicale profesionale: polemici privind raționalitatea standardelor de calitate a îngrijirilor medicale. În: *Revista Națională de Drept*, 2011, nr.12, p.36-37.
18. Prateek Rastogi. Bolam Test. In: *Journal of Indian Academy of Forensic Medicine*, 2007, vol.29(1), p.7-8. Disponibil: <http://medind.nic.in/jal/t07/i1/jalt07i1p7.pdf> (Accesat: 29.06.2020)
19. *Setting the Standards for Medical Negligence: The Bolam test post Rogers vs Whitaker*. Disponibil: <https://rune.une.edu.au/web/handle/1959.11/10001> (Accesat: 29.06.2020)
20. SHANMUGAM, K. Testing the Bolam Test: Consequences of Recent Developments. In: *Singapore Med Journal*, 2002, vol.43(1), p.007-011. Disponibil: <http://www.smj.org.sg/sites/default/files/4301/430111.pdf> (Accesat: 29.06.2020)
21. *Bolam versus Friern Hospital Management Committee Queens Bench Division [1957] 1 WLR 582*// Disponibil: <https://www.lawteacher.net/cases/bolam-v-friern-hospital-management.php> (Accesat: 29.06.2020)
22. GÎRLA, L. *Infrațiuni săvârșite în sfera activității medicale*: Note de curs. Chișinău: CEP USM, 2018, p.28.
23. IFTENIE, V. Culpă medicală. În: *Revista Română de Medicină Legală*, 2007, vol.15 (1), p.63-66.

Despre autor:

Roman EREMCIUC, doctorand, Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova; procuror adjunct al procurorului-șef al Procuraturii mun.Chișinău, Șef al Oficiului Centru.

E-mail: roman.eremciuc@yahoo.com

ORCID: 0000-0002-5792-5691

Prezentat la 02.07.2020